

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

Titel: Om Schiller og Bruden fra Messina

Citation: Grundtvig, N. F. S.: "Om Schiller og Bruden fra Messina", i Grundtvig, N. F. S.: *Grundtvigs værker*, Faculty of Arts, Aarhus University. Onlineudgave fra Grundtvigs Værker: https://tekster.kb.dk/text/gv-1807_67-intro-shoot-idm176.pdf (tilgået 27. juni 2024)

Anvendt udgave: Grundtvigs værker

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Du kan kopiere, ændre, distribuere og fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs CC0-erklæringen](#)

Friedrich Schiller

Schiller i Danmark

Som det fremgår af afhandlingens mottodigt (s. 225), var Friedrich Schiller død. Han døde i 1805, to år før Grundtvig fik sin afhandling trykt. I 1791, 26 år før Grundtvig skrev sin afhandling, havde rygter om digterens død sat skub i den proces, der fik Schiller på datidens danske finanslov. Jens Baggesen foranstaltede en stor sørgefest for Schiller på Ernst Schimmelmans geværfabrik i Hellebæk, men da rygterne kort efter sørgefesten viste sig at have været falske, bestemte man sig i stedet for at understøtte den syge og fattige digter. Med stipendiet fra Ernst Schimmelmann og prins Frederik Christian af Augustenborg, der gav Schiller arbejdsro de næste fem år, blev han i stand til at fordybe sig i studiet af Kants filosofi, hvorefter han forfattede sine store teoretiske skrifter, "Über Anmut und Würde" (da. Om ynde og værdighed), "Über das Erhabene" (da. "Om det ophøjede", 1952), begge fra 1793, "Über die ästhetische Erziehung des Menschen in einer Reihe von Briefen" (1795, da. *Menneskets æstetiske opdragelse*, 1996), "Über naive und sentimentalische Dichtung" (1795-1796, da. "Om naiv og sentimental digtning", 1952). "Über die ästhetische Erziehung des Menschen" er den gennemarbejdede udgave af de breve, som Schiller sendte til Frederik Christian af Augustenborg for at bevise den intellektuelle frugtbarhed af det danske stipendium. Schillers æstetiske teorier er centrale for den lille fortale til *Die Braut von Messina*, "Über den Gebrauch des Chors in der Tragödie" (da. "Om Chores Brug i Tragoedien", u.å.: 1806), som primært diskuteres i Grundtvigs afhandling.

Den danske interesse for Schiller var stor, som det også fremgår af Knud Lyne Rahbeks oplysende fodnote om de mange igangværende oversættelser (s. 226). Grundtvigs beklagelser over den manglende interesse for Schiller havde således ikke megen bund i virkeligheden, om end Schillers teaterstykker ikke blev opført på de danske scener. Det Kongelige Teaters direktion var bange for at opføre dramaerne, der blev betragtet som politisk sprængfarlige. Trods mange opfordringer fra Michael Rosing afviste Jørgen Kierulf at opføre Schillers *Don Carlos* med det argument, at markisen af Posa, Don Carlos' ven, var "en Jacobiner, der ved sin glatte Philosophie var farligere end Robespierre eller Marat" (citeret efter Overskou 1860, s. 775, der ikke angiver kilden).

Grundtvigs Schiller-reception

I sit tilbageblik på det forgangne år den 30. december 1806 beretter Grundtvig, at han studerede "Schillers de herlige Dramer, og dybe Spekulationer" (*Dag- og Udtogsbøger* 1 1979, s. 402). Fra udtogsbogen ved vi, at Grundtvig havde læst Schillers antologi af egne skrifter, *Kleinere prosaische Schriften*, især havde han studeret afhandlingen "Was heißt und zu welchem Ende studiert man Universalgeschichte?" (da. Hvad er og med hvilket formål studerer man universalhistorie?), som han tog udførlige noter fra (*Dag- og Udtogsbøger* 1 1979, s. 275-282). Afhandlingen, der er Schillers tiltrædelsesforelæsning ved universitetet i Jena, spiller en stor rolle for den samtidige afhandling "Om Videnskabelighed og dens Fremme" (1807b) (se hertil GV's indledning til afhandlingen, afsnittet om "Friedrich Schiller"). Grundtvig skulle senere fremhæve den som et af sine første møder med forestillingen om universalhistorien (Grundtvig 1812, s. XXV-XXVI).

"Lidet om Sangene i Edda" bærer præg af Grundtvigs læsning af "Über naive und sentimentalische Dichtung" (1795-1796, da. "Om naiv og sentimental digtning", 1952), som var blevet genoptrykt i *Kleinere prosaische Schriften* (bind 2, 1800). Grundtvig alluderer også til Schillers afhandling i "Om Schiller og Bruden fra Messina" (s. 226). I "Om Schiller" omtaler Grundtvig, ud over *Die Braut von Messina*, Schillers *Don Carlos* (1787, da. *Don Carlos, Infant af Spanien*, 1812), *Die Räuber* (1781, da. *Røverne*, 1801) og *Die Jungfrau von Orleans* (1801, da. *Johanna d'Arc Orleans Mø*, 1813) (s. 229 f.). Sidstnævnte værk figurerer på Grundtvigs Bogfortegnelse fra 1805 som nr. 50.

Bruden fra Messina

Grundtvig knytter ikke mange bemærkninger til selve tragedien i sin præsentation af oversættelsen; hans bemærkninger omhandler primært stykkets overensstemmelse med den græske tragedie som "et sandt Produkt af den gamle Konst" (s. 229). Grundtvigs vurdering af tragedien ligger tæt op ad Schillers eget syn

på sit værk, som han selv mente, var udført “nach der strengsten griechischen Form” (da. “efter den strengeste græske form”, citeret efter Luserke-Jaqui 2005, s. 195, overs. GV). Som Grundtvig også bemærker, er der tale om skæbnetragedie, hvor personernes grusomme undergang synes forudbestemt og uundgåelig. Ligesom i Sofokles' *Ødipus* er tragedien bygget op omkring afdækningen af incestuøse familieforhold. Tragedien tjener for Grundtvig som eksempel på, hvordan den klassiske tragedies personer fremstår overmenneskeligt rolige i mødet med skæbnen – i modsætning til den moderne tragedies personer. * Tragedieheltenes ophøjethed kan også findes i Schillers fortale, men spiller kun en marginal rolle: Om tragediefigurerne siger Schiller, at de på baggrund af korets “lyriske pragtvævning” skal bevæge sig “frit og ædelt med behersket værdighed og ophøjet ro” (ty. “lyrische[s] Prachtgewebe [...] frei und edel mit einer gehaltenen Würde und hoher Ruhe”, Schiller 1974b, s. 820, overs. af GV).

Die Braut von Messina, der har undertitlen *oder die feindlichen Brüder* (da. eller de fjendtlige brødre), foregår på Sicilien i 1000-tallet, hvor den normanniske fyrstefamilie strides indbyrdes. Brødrene Don Manuel og Don Cæsar kæmper om magten efter deres faders død, og moderen Isabella forsøger, i første omgang forgæves, at slutte fred mellem dem, som det fremgår af det oversatte uddrag af Schillers drama. De forsones dog, og moderen afslører for dem, at de har en ukendt søster, som i al hemmelighed er vokset op i et nonnekloster. Før hendes fødsel havde faderen haft en drøm, der blev tydet som et ondt varsel, og han beordrede derfor sin endnu ufødte datter myrdet. Det spæde barn blev dog bragt i sikkerhed i et kloster af Isabella, der havde haft en drøm om, at lillesøsteren skulle forene familien.

Brødrene har imidlertid forelsket sig i den samme, ukendte kvinde: I al hemmelighed har Don Manuel længe kendt Beatrice, og de planlægger at gifte sig. Don Cæsar har på afstand forelsket sig i Beatrice, og da han overrasker broderen sammen med den udkårne, slår han Don Manuel ihjel. Den ulykkelige situation forværres kun, da Isabella genkender Beatrice som sin datter. Don Cæsar begår selvmord i fortvivlelse over at have slået sin broder ihjel og forelsket sig i sin søster.

Om brugen af koret i tragedien

Schillers hovedformål med fortalen er at redegøre for de poetologiske overvejelser bag hans anvendelse af koret i *Die Braut von Messina*. Schiller forsøgte at genoptage den græske tragedies formsprog ved at gøre brug af et dobbeltkor, der forholder sig abstrakt og lyrisk til handlingen. Schillers ønske var hermed at øge det, man med et af den tidlige romantiks nøglebegreber kan betegne som tragediens mulighed for poetisk refleksion.

Grundtvig beskæftiger sig slet ikke med koret i sin afhandling; men da Schiller i sin afhandling præsenterer koret som sit vigtigste middel til at fremme menneskets frigørelse gennem kunsten, hvilket er omdrejningspunktet for hans æstetiske teori, skal Schillers argumentation rekapituleres her. I sin læsning kritiserer Grundtvig Schillers frihedsbegreb, men han undgår helt at nævne korets betydning herfor.

Schiller retter sin kritik mod den kunst, der alene ser det som sit formål at underholde tilskueren ved at hensætte ham eller hende i en fjern drømmeverden. Kunsten skal derimod danne tilskueren, og det gør den kun ved på én gang at være ideel og reel. Kunsten skeler, med Schillers formulering; den ser på samme tid i retning af idealerne og af virkeligheden. Som det hedder i Grundtvigs parafrase, skal “den sande Konst i sin højeste Idealisme være reel” (s. 231). Tragediens materiale er hentet fra virkeligheden, men dens repræsentationsform er helt igennem symbolsk og dermed ideel.

* Samtidig har koret et reelt aspekt, idet Schiller fremhæver korets dramatiske nærvær på scenen som afgørende for, at det kan repræsentere abstrakte, universelle begreber: Det skal være “en sanseligt mægtig masse, som imponerer sanserne gennem sit udfyldende nærvær” (overs. GV, ty. “eine sinnlich mächtige Masse, welche durch ihre ausfüllende Gegenwart den Sinnen imponiert”, Schiller 1974b, s. 821).

I afhandlingen gør Schiller op med den franske klassicisme, der havde bandlyst koret fra tragedien. Netop fordi koret fremstår som et fremmedlegeme i forhold til handlingen, bliver det bærer af tragediens ideale aspekt. Ved genindførelsen af koret bliver tragedien for alvor poetisk, det er et “kunstorgan, det hjælper med at frembringe poesien” (overs. GV, ty. “einem Kunstorgan, er hilft die Poesie hervorzubringen”, Schiller 1974b, s. 819). I modsætning til tragediens personer er koret ubundet af handlingen og kan forholde sig abstrakt og lyrisk til tragediens temaer, hvilket Schiller formulerer på følgende vis: “Koret renser således det tragiske digt, idet det afsondrer refleksionen fra handlingen og netop gennem denne afsondring rustet sig selv med poetisk kraft” (overs. GV).

* ty. “Der Chor reinigt also das tragische Gedicht, indem er die Reflexion von der Handlung absondert und eben durch diese Absonderung sie selbst mit poetischer Kraft ausrüstet” (Schiller 1974b, s. 821).

Ved at reflektere over handlingen bliver det korets opgave at skabe ro såvel i handlingen som for tilskueren: Midt i tragediens voldsomme passioner skal koret ifølge Schiller sikre, at tilskueren ikke kun bliver

revet med af tragediens passioner, men at han eller hun stadig er i stand til at reflektere over det, der går for sig på scenen. Tragediens handling taler til tilskuerens følelser, mens korets lyriske refleksion taler til fornuften. Herigennem kan koret ifølge Schiller give os "vores frihed tilbage, som ellers ville gå tabt i affekternes storm" (overs. GV, ty. "giebt er uns unsre Freiheit zurück, die im Sturm der Affekte verloren gehen würde", Schiller 1974b, s. 822). Koret minder tilskueren om, at dramaet fremstiller en konstrueret virkelighed.

Grundtvigs nedslag i Schillers fortale

Grundtvig skriver i sin indledning til oversættelsen, at han vil begrænse sig til at "sige et Par Ord om den af Fortalens Ideer, der staaer i det strængeste Forhold til Dramaet, som et Heelt" (s. 228-229). I afhandlingen findes en række, næsten direkte oversatte passager af Schillers fortale, der alle stammer fra den første del af Schillers tekst; passagerne kan findes nederst på side 229 og midt på side 231 af Grundtvigs afhandling. Det er kun en lille del af Schillers komplekse redegørelse for korets rolle i tragedien, som interesserer Grundtvig, nemlig den del, der har med tilskuerens subjektivitet at gøre. Schillers ærinde i disse passager er på kantiansk grund at forklare, hvordan en æstetisk frigørelse af tilskueren kan foregå. Det er så at sige det filosofiske grundlag for Schillers fortale, som er udgangspunktet for Grundtvigs kritik. Det vides ikke, hvorvidt Grundtvig har været bekendt med Kants æstetik, men i hans *Dag- og Udtogsbøger* kan der findes spor af et grundlæggende kendskab til Kants tænkning.

Efter modtagelsen af det danske stipendium havde Schiller nærstuderet Kants *Kritik der Urteilkraft* (1790, da. *Kritik af dømmekraften*, 2007), og Kants filosofi sætter sit tydelige præg på Schillers fortale. Det første eksempel herpå oversætter Grundtvig næsten ordret: "den høieste Nydelse er Gemyttets Frihed under alle Kræfternes levende Spil" (s. 229). Schiller trækker her på Kants beskrivelse af oplevelsen af det æstetisk skønne. Skønhed er for Kant ikke et karakteristikum ved genstanden selv, men den tilstand af lyst, som tilskueren hensættes i ved synet af kunstværket. Lysten opstår ved, at tilskueren mærker erkendelseskræfterne – dvs. forstanden og indbildningskraften – fungere i harmoni, uden at de skal anvendes til et praktisk formål, deraf betegnelsen "interesseløst velbehag". Nydelsen ved kunstværket opstår ved oplevelsen af, at bevidstheden virker: Subjektet oplever sig selv opleve.

Oplevelsen af erkendelseskræfternes frie spil bliver for Schiller en model for menneskets politiske frigørelse. Det udfolder han især i "Über die ästhetische Erziehung des Menschen" (1795, da. *Menneskets æstetiske opdragelse*, 1996), hvor Schiller erklærer, at "man kun gennem skønheden kan vandre til friheden" (1996, s. 25). Gennem kunsten skal mennesket opøves i fri tænkning og derved myndiggøres. Kunsten skal, som det hedder i fortalen til *Die Braut von Messina*, "ikke blot hensætte mennesket i en kortvarig drøm om frihed, men derimod virkelig og i realiteten gøre ham fri" (overs. GV, ty. "nicht bloß in einen augenblicklichen Traum von Freiheit zu versetzen, sondern ihn wirklich und in der Tat frei zu machen", Schiller 1974b, s. 816).

Schiller kritiserer derfor den teaterkunst, der alene ser det som sin opgave at underholde tilskueren. Efter beskuelsen af et sådant drama føler tilskueren sig, som det hedder i Grundtvigs parafrase "dobbelt trykket af Virkeligheden" (s. 231). Schiller har som nævnt større ambitioner på tilskuerens vegne. Den æstetiske opdragelses endemål parafraserer Grundtvig på følgende vis: Kunsten skal "lære Mennesket at bevæge sig frit under den tunge Vægt, som om han selv havde lagt den paa sine Skuldre" (s. 231). Grundtvigs gengivelse yder ikke helt Schillers tankegang retfærdighed. For Schiller handler det om, at tilskueren skal blive i stand til at hæve sig over virkelighedens tvingende magt; han skal ikke blot udholde den, men beherske den.

Netop dette aspekt af Schiller tænkning danner udgangspunktet for Grundtvigs centrale angreb på idealismens frihedsbegreb, som jeg vender tilbage til i afsnittet "Kritik af den æstetiske frihed". Grundtvig stiller sig skeptisk over for menneskets frigørelse som kunstens formål, og hans foretrukne våben mod Schillers idealisme er fætterens Henrich Steffens' ideer om forholdet mellem det antikke og det moderne samt hans syn på forholdet mellem kunst og poesi.